

УДК 355.235:37.091.2 (045)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-1.8>**О. В. Бондаренко**полковник, заступник начальника
Військового інституту

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МОДЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВІЙСЬКОВИХ ЛІЦЕЯХ

Структура моделі підготовки військовослужбовців є гнучкою і динамічною, вона має змінюватися і розвиватися залежно від ускладнення цілей професійної підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України, причому основні зміни мають відбуватися у змістовому та процесуальному складі компонентів, характері їх взаємодії, але водночас їх функціональна спрямованість не змінюється.

В основі моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-виховного процесу у військових ліцеях лежить системний підхід.

Виконавча частина – основа моделі, її зміст, поданий суттєво новою інформацією, яку мають засвоїти курсанти. Вона розкриває й ілюструє шляхи вирішення проблеми, демонструє процес заданих перетворень. Контролююча частина моделі призначена для визначення ступеня відповідності всіх попередніх перетворень інформації за зразком (ідеальним або матеріальним). За її допомогою здійснюється необхідна корекція як в орієнтовній, так і у виконавчій частині професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Кінцевим результатом постановки мети моделі є не лише передання необхідних знань від викладачів до курсантів, а саме досягнення значних змін в особистісно-професійному становленні майбутнього офіцера. Досягнення майбутніми офіцерами Збройних сил України вищого, порівняно з вихідним, рівня готовності до професійної діяльності буде показником ефективності проектованої моделі та педагогічних умов її реалізації. Методологічна конструкція побудови моделі формування готовності в майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцеях складається із змістової частини (знання, навички та вміння), дидактичного наповнення інтерактивних форм (рольові та ділові ігри). Вона відображає структурні, змістовні і процесуальні особливості розвитку цієї якості, забезпечує відбір, форм, методів і засобів педагогічної взаємодії курсантів і науково-педагогічних працівників під час організації та здійснення досліджуваного процесу.

Ключові слова: професійна підготовка військовослужбовців, педагогічна модель, системний підхід, вищі військові навчальні заклади, освітній процес.

Постановка проблеми. Модель необхідно розглядати не просто як систему з виокремленими в ній компонентами в їх взаємозв'язку, але і як змогу прогнозувати продуктивність процесу формування професійної готовності майбутніх офіцерів Збройних сил України (далі – ЗСУ) для забезпечення освітньо-виховного процесу військових ліцеїв засобами інноваційних технологій у процесі професійної підготовки у вищому військовому навчальному закладі (далі – ВВНЗ). Структура моделі має бути гнучкою і динамічною, вона має змінюватися і розвиватися залежно від ускладнення цілей професійної підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ, причому основні зміни мають відбуватися у змістовому та процесуальному складі компонентів, характері їх взаємодії. Водночас їхня функціональна спрямованість не змінюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове обґрунтування методу модулювання та питання моделювання в педагогіч-

них дослідженнях розглядали А. Алексюк, С. Архангельський В. Афанасьєв, Ю. Бабанський, Т. Вокалюк, С. Гончаренко, А. Дахін, Н. Кузьміна, Т. Приходько, В. Штофф, В. Ягупов та інші. Професійне самовдосконалення, особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВВНЗ розкрито у працях О.В. Діденко. Розкрито зміст категорій «готовність», «готовність до професійної діяльності», «готовність до педагогічної діяльності». Розглянуто сучасний підхід до розуміння готовності особистості до професійної діяльності, що поєднує діяльнісний та особистісний підхід Т. Приходько, теорію моделювання педагогічних систем у концептуальних засадах підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних аналізували В. Рижиков, О. Колісник, В. Ягупов; методологічні основи розробки універсальної моделі військового фахівця представлені у фундаментальних працях

М. Нещадима; теорію системного підходу, теорію та практику ігрового навчання в професійній підготовці науково обґрунтував В. Рижиков.

Мета статті – теоретично обґрунтувати педагогічне моделювання, розкрити суть та значення педагогічної моделі в освітньому процесі військового навчального закладу, розробити та науково обґрунтувати модель забезпечення освітнього процесу ВВНЗ ВПН (ВНЗ) формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-виховного процесу у військових ліцеях.

Виклад основного матеріалу. Розробляючи модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-виховного процесу у військових ліцеях, ми брали за основу системний підхід, розроблений Ю. Бабанським [2]. Відповідно до системного підходу в структуру моделі в обов'язковому порядку мають входити такі підструктури: 1) концептуальні (принципи); 2) нормативні (мета, зміст, критерії); 3) технологічні (методи та форми).

Щодо структури моделі, то, на думку Т. Ваколюк, вона має містити орієнтовну, виконавчу й контролюючу частини. В орієнтовній частині моделі, в узагальненому вигляді, має бути подана основна ідея змісту і вказані її основні позиції [4, с. 107].

Науковці не мають одностайності в підходах до самої наукової дефініції «модель». Зокрема, С. Гончаренко [5] розглядає «модель» як сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають набір методів, способів, прийомів навчання. В.В. Ягупов зазначає, що «модель визначає цілі, основи організації та проведення навчального процесу» [13, с. 227]. Т. Приходько [7] під моделлю розуміє єдність цільового, змістовно-операційного та результативного блоків.

Модель формування професійної формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-виховного процесу у військових ліцеях необхідна для створення «нової системи» гуманітарної та спеціальної психолого-педагогічної підготовки майбутнього офіцера, яка передбачає просування провідної ідеї, розробку побудованої на її підґрунті концепції підготовки, обґрунтування окремих елементів цієї моделі та їх змістовне направлення, створення зовнішніх умов для її реалізації. Цю думку підтверджують учені А. Дахін та В. Штофф, які пропонують розглядати модель і як форму, і як метод наукового пізнання, вважаючи, що модель становить концептуальний інструмент, аналог певного фрагмента соціальної дійсності, що служить для зберігання та розширення знання про властивості та структуру процесів, що моделюються, орієнтований на керування ними [12].

З метою забезпечення ефективності моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-вихов-

ного процесу у військових ліцеях ми використали інтерактивні технології, тому що інтерактивні технології навчання включають чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання та розумові і навчальні умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів у військовій освіті. На відміну від традиційних методик, інтерактивні навчальні технології не застосовуються для виконання певних навчальних завдань, своєю структурою вони визначають кінцевий результат [10]. Варто зазначити, що вчені по-різному підходять до класифікації інтерактивних методів [9; 10]. Найбільш відомі форми організації навчальної діяльності – інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань [1].

Отже, призначення інтеракцій – стимуляція природної активності людини: розумової (інтенсивність мислення/генерування ідей, висловлювання припущень, проектування, моделювання, конструювання, дослідження тощо, творча уява, зосередженість/увага, спостережливості / аналітико-синтетичні операції), емоційної (емоційна напруга, переживання), соціальної (імітація виконання соціальних ролей, обмін думками, ставлення, судження тощо), фізичної (фізичне напруження, практична діяльність, рухливість) [11].

Метод навчання – це спосіб подання (представлення) інформації студенту (курсанту) в процесі його пізнавальної діяльності, реалізований через дії, які зв'язують педагога й студента (курсанта) [8].

У військовій педагогіці вищої військової освіти великого поширення та застосування набули нетрадиційні методи навчання. Серед них на особливу увагу заслуговують так звані «активні» методи навчання. Особливістю є спонукання курсанта та викладача до активності, обов'язкової взаємодії в процесі навчання курсантів між собою чи з іншими суб'єктами освітнього процесу вищого військового навчального закладу [13; 14].

Активні методи навчання – це методи, які спонукують учнів до активної розумової і практичної діяльності в процесі оволодіння навчальним матеріалом. Активне навчання передбачає використання такої системи методів, яка спрямована головним чином не на виклад викладачем готових завдань, їх запам'ятовування і відтворення, а на самостійне оволодіння учнями знаннями і вміннями в процесі активної розумової та практичної діяльності [10].

Слово *інтерактив* (пер. з англійської *inter* – взаємний, *act* – діяти) означає взаємодіяти. Інтерактивний метод – це спосіб взаємодії через бесіду, діалог [8].

Інтерактивне навчання – це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія

учасників освітнього процесу з метою взаєморозуміння, спільного вирішення навчальних завдань, розвитку особистісних якостей студентів (курсантів). Інтерактивні методи навчання передбачають фронтальну роботу студентів (курсантів) та роботу малими групами. Найефективніші результати можна отримати в процесі організації роботи студентів (курсантів) малими групами. Інтерактивне навчання не є зовсім новим, адже подібні підходи застосовувалися здавна, а на початку радянської педагогіки були поширеними в школі (лабораторне та бригадне навчання 20-х років). Застосування цих методів і форм навчання в окремих навчальних закладах давало разючі результати [14].

Сильні сторони інтерактивного навчання – це підвищення ККД (коефіцієнт корисної дії) процесу засвоєння інформації

За даними учених, учень так засвоює матеріал:

- під час лекції – 5%;
- під час читання – 10%;
- під час роботи з відео-/аудіоматеріалами – 20%;
- під час демонстрації – 30%;
- під час дискусії – 50%;
- під час практики – 75%;
- під час навчання інших чи відразу, застосовуючи знання, – 90%. [8].

Отже, інтерактивні методи навчання є найбільш цікавими і ефективними. Під час інтерактивного навчання курсант стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, він почувається активним учасником подій і власної освіти та розвитку. Це формує в курсантів внутрішню мотивацію до навчання та спонукає їх до саморозвитку та самоспостереження. У зв'язку з цим найефективнішими є заняття, побудовані за традиційною методикою із застосуванням елементів інтерактивного навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язування проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Дидактичним наповненням моделі формування готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-виховного процесу у військових ліцеях ми вважаємо ділові та рольові ігри. Для прикладу наводимо навчальну дисципліну «Педагогіка та військове навчання», заняття № 5 за темою «Методика підготовки та проведення контролю у процесі навчання (дидактична рольова гра)».

План заняття

1. Методика підготовки та проведення контролю знань, умінь та навичок на заняттях із бойової та воєнно-ідеологічної підготовки.

2. Методика оцінювання бойової та воєнно-ідеологічної підготовки в підрозділі.

3. Методика оцінки учнів військових ліцеїв щодо їх підготовленості до подальшого навчання у вищих військових навчальних закладах.

4. Військово-патріотичне виховання учнів військових ліцеїв.

Усі компоненти (етапи) нашої моделі замкнені в єдину цілісну систему підготовки, яка дасть змогу ефективно і якісно підготувати офіцерські кадри для Збройних сил України. Однією з особливостей розробленої моделі є те, що вона органічно поєднує якісну професійну підготовку з цілісним поетапним розвитком особистості, що створює всі передумови для максимальної реалізації особистості відповідно до її здібностей і нахилів [3].

Концептуальна основа для розробки моделі процесу тактичної підготовки полягає в тому, що процес навчання розглядається як управління процесом засвоєння професійної діяльності із заданими показниками якості, а взаємодія педагога і курсанта – як відносини об'єкта та суб'єкта, що реалізують заданий алгоритм навчання. Такий погляд дає змогу використовувати методи теорії та практики навчання під час моделювання педагогічних процесів. У разі такої постановки педагогічна система інтерпретується як керована інформаційна система [6].

З огляду на вищезазначене, під моделлю формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-виховного процесу у військових ліцеях засобами інноваційних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів розуміється цілісний педагогічний процес, в якому є система сукупності принципів, форм, методів, засобів і створення відповідних педагогічних умов спрямованих на набуття курсантами ґрунтовних психолого-педагогічних та фахових знань, умінь і навичок та їх доцільного використання, а також розвиток особистості курсанта як майбутнього учасника специфічної професійної діяльності військовослужбовця і освітнього процесу підготовки військових ліцеїв та підготовки учнів до подальшої військової служби. Однією з основних умов є відповідність побудованої моделі науково-педагогічним нормам і сучасним соціальним вимогам до підготовки кваліфікованих офіцерів ЗСУ до проходження військової служби у військових ліцеях.

Професійна модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-виховного процесу у військових ліцеях розуміється як розгорнута програма, яка включає шляхи досягнення поставленої мети та має певну структурну організацію. Основними структурними компонентами розробленої моделі є: мета, змістова складова частина, змістова частина професійної підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності у військових ліцеях, принципи, методи, форми, прийоми, компоненти, критерії готовності, результат. Сприяють дієвості моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-виховного процесу у військових ліцеях педагогічні умови (див. рис. 1).

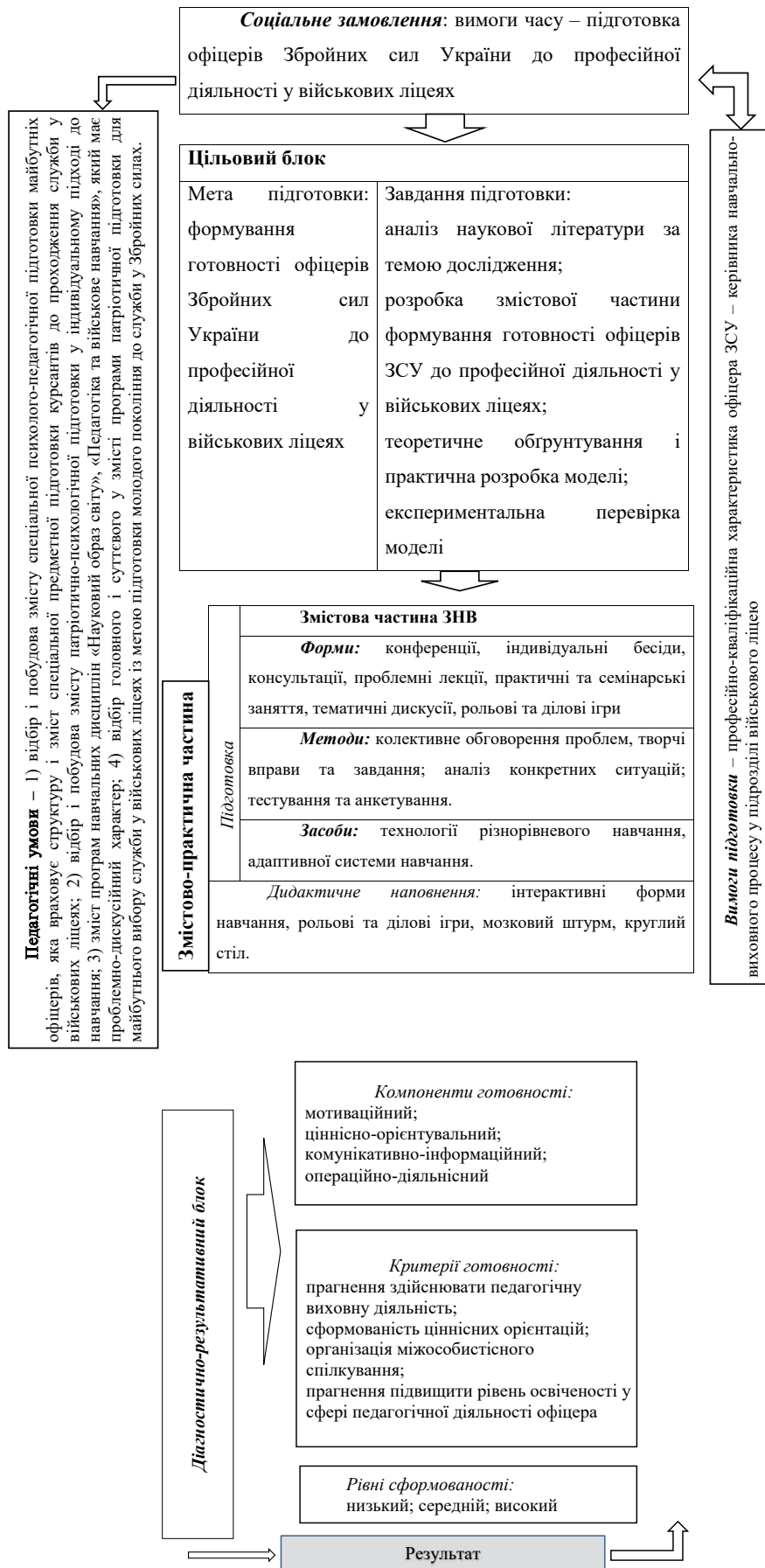

Рис. 1. Модель формування готовності майбутніх офіцерів Збройних сил України до професійної діяльності у військових ліцях

Модель формування готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцеях забезпечує адекватність цілісного освітнього процесу, який має відбуватися протягом усього періоду навчання курсантів у вищому військовому навчальному закладі тактичного рівня, з використанням усього комплексу методів, форм, засобів навчання, виховання.

Дослідник, вирішуючи пізнавальну задачу за допомогою методу моделювання, ставить між собою і досліджуванним фрагментом соціальної дійсності об'єкт-заступник оригіналу, тобто модель дослідження дає змогу отримати нове знання по досліджуваному соціальному явищу.

Кожна з вищезазначених наукових теорій демонструє, що, незалежно від структури їх побудови, особливостей, покладених в їх основу, та визначення основних складників, принциповим є виокремлення кількох основних етапів проведення педагогічного дослідження: визначення початкових цілей дослідження, постановка основних завдань, пошук способів, шляхів і засобів їх досягнення, визначення основних етапів дослідження з одержанням певних проміжних висновків, їх оцінка та корекція, досягнення кінцевого результату дій. Варто зазначити, що модель, побудована за такою схемою, існує лише за умови взаємозв'язків елементів, які становлять єдину базу підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ.

Висновки і пропозиції. Основною метою розробленої моделі визначено формування в майбутніх офіцерів ЗСУ готовності до професійної діяльності у військових ліцеях. Кінцевим результатом постановки такої мети є не лише передання необхідних знань від викладачів до курсантів, а саме досягнення значних змін в особистісно-професійному становленні майбутнього офіцера. Досягнення майбутніми офіцерами ЗСУ більш високого, порівняно з вихідним, рівня готовності до професійної діяльності буде показником ефективності проєктованої моделі та педагогічних умов її реалізації. Методологічна конструкція побудови моделі формування готовності в майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцеях складається зі змістової частини (знання, навички та вміння), дидактичного наповнення інтерактивних форм (рольові та ділові ігри). Вона відображає структурні, змістовні і процесуальні особливості розвитку цієї якості, забезпечує відбір, форм, методів і засобів педагогічної взаємодії курсантів і науково-педагогічних працівників під час організації та здійснення досліджуваного процесу.

У моделі формування готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцеях виділяємо чотири основних складники (блоки): цільовий, змістово-практичний, функціональний і діагностично-результативний блоки, які забезпечують змогу чіткіше уявити цілеспрямований освітній процес вищого навчального закладу.

Перспективи подальшого дослідження – теоретичне обґрунтування педагогічного експерименту та перевірка ефективності моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ для забезпечення освітньо-виховного процесу у військових ліцеях.

Список використаної літератури:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія : підручник. Київ : Либідь, 1998. 558 с.
2. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.
3. Брижатиї Є.І. Моделювання процесу підготовки майбутніх фахівців інженерних військ в системі безперервної підготовки. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. № 1 (32). С. 26–31.
4. Ваколюк Т.В. Педагогічні умови інтенсивного навчання іноземної мови курсантів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2003. 199 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доповн. й виправл. Рівне : Волинь. обереги, 2011. 519 с.
6. Кос М. Педагогічні умови використання імітаційного моделювання тактичного рівня у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів. *Практ. інтернет-конф.*, м. Кіровоград, 21–22 травня. 2015 р. С. 136–141. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/3-mizhnarodna-internetkonferentsiia-2015/pro-konferentsiuiu>.
7. Приходько Т.П. Теоретичні основи дослідження формування готовності економістів до професійної діяльності у вищому навчальному закладі. *Наука і освіта*. 2013. № 4. С. 49–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_4_13
8. Рижиков В.С. Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів : монографія. Херсон : «Айлант», 2010. 280 с.
9. Рижиков В.С. Значення професійних якостей в цільовій моделі навчально-виховного процесу підготовки військових. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: соціальна робота*. 2017. № 2. С. 61–64.
10. Рижиков В.С. Методика впровадження дидактичних та рольових ігор в освітній процес військової освіти як практика прийняття рішень в умовах обстановки наближеної до бойової. *Молодь і ринок*. 2018. № 7 (162). С. 17–22.
11. Сабліна Е.А. Професійний та андрагогічний фактори розвитку інформаційної культури в системі післядипломної військової освіти. *Образовательное пространство и индивидуальность: современная дидактика, задания, диагностика, оценка качества образования* :

- материалы междунар. научно-практической конференции, м. Київ, 19 лист. 2009 р. Київ, 2009. С. 157–165.
- 12.Штофф В.А. Моделирование и философия. Ленинград : Наука, 1966. С. 301.
- 13.Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання : монографія. Київ : Тандем, 2000. 380 с.
- 14.Bakhov I. Leadership Abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization / Ryzhykov V., I. Bakhov, O. Kolisnyk. *International Journal of Engineering & Technology*. 2018. Vol 7, No 4.38: Special Issue 38. С. 45–49.
-

Bondarenko O. The formation model of professional readiness of future officers of the Armed Forces of Ukraine to provide the educational process in military lyceums

The structure of the military training model is flexible and dynamic, it should change and develop depending on the complexity of the training objectives of future officers of the Armed Forces of Ukraine, with major changes occurring in the content and procedural composition of the components, in the nature of their interaction, but at the same time the functional orientation does not change.

The system approach is in the formation model of professional readiness of future officers of the Armed Forces to provide the educational process in military lyceums.

The executive part is the basis of the model, its content, it is provided with substantially new information to be learned by cadets. It reveals and illustrates the ways to solve the problems, demonstrates the process of transformations. The control part of the model is intended to determine the degree of conformity of all previous information transformations on the sample (ideal or material). The necessary correction is made with its help, both in the orientation and in the executive parts of future officers training.

The end result of the model goal is not only to transfer the necessary knowledge from teachers to cadets, but to achieve significant changes in the personal and professional development of future officer. The achievement of higher, than initial, level of readiness for professional activity by future officers of the Armed Forces of Ukraine will be an indicator of efficiency of the projected model and pedagogical conditions of its realization. The methodological construction of building the formation model of future officers readiness for professional activity in military lyceums consists of the content part (knowledge, skills and abilities), didactic filling (interactive forms – role and business games). It reflects the structural, substantive and procedural features of the development of this quality, provides the selection of forms, methods and means of pedagogical interaction of cadets and scientific and pedagogical staff during the organization and implementation of the process under study.

Key words: *military training, pedagogical model, system approach, higher military educational institutions, educational process.*